

UN STUDIU MONOGRAFIC VALOROS

Victoria FONARI.

**HERMENEUTICA MITULUI ANTIC ÎN
POEZIA DIN REPUBLICA MOLDOVA
(1990-2010).**

Chișinău: Epigraf, 2021. 272 p.

Monografia „**Hermeneutica mitului antic în poezia din Republica Moldova (1990-2010)**” de Victoria Fonari este rezultatul unei investigații îndelungate și perseverente, o sinteză relevantă a unui fenomen cu impact catalitic și stimulator, înainte de toate, în poezia din spațiul pruto-nistrean la intersecția a două milenii. E un fenomen totuși care se impune cu forța evidenței și în metoda mitică a exegezei literare, dar care, în forța inerției, a fost tratat ocazional, fragmentar, nu rareori cu prejudecăți impresioniste. Fără pretenții de exhaustivitate, autoarea excelează în analize pertinente, centrându-se pe structuri lirice individuale, mereu luând în calcul raportarea imaginarului mitic la schimbările de paradigmă. Remarcabile în acest sens sunt reconsiderările/ reinterpretările cu privire la particularitățile și metamorfozele poeziei, mai cu seamă a reprezentanților generației șaizeciste (Gr.Vieru, A.Busuioc, V.Teleucă), dar și a celor din promoția „ochiul al treilea” (N.Dabija, L.Lari, A.Țurcanu, V.Romanciuc).

Noutatea științifică a lucrării consistă în aplicarea unei teorii de interpretare prin filiera mitului antic: etapele propuse se bazează pe viziunea hegeliană cu anumite modificări: relația mit – text artistic racordează selectarea subiectului mitului antic la actualitatea socială. În acest scop are loc fragmentarea mitului și, prin selecție, fragmentul/ mitemul devine elementul configurator al unui sau altui sistem poetic. Mai mult, are loc recunoașterea și rescrierea fragmentului mitului ca a unui „ceva general uman” la care el accede sau îl transgresează, altfel spus, îl modifică în procesul creației în consonanță cu vocea sa, fie că își exprimă emoțiile interioare, fie că se bazează pe jocul rațional, fie că demitizează sau îl ironizează.

Nelipsite de interes sunt precizările conceptelor de mit, mit literar, mit personal, gândire mitică, hermeneutica mitului. Astfel, de exemplu, în viziunea autoarei, **hermeneutica mitului** „constituie modalități de interpretare a mitologismelor din textele artistice, după instrumentarul propus de știința hermeneutică, care conține următoarele etape: identificarea, investigarea, înțelegerea, cercetarea vectorială a textului de la imagine la mit, de la transformarea mitului și consecințele acestuia în dialogul cultural/social/temporal. Cercetarea vectorială presupune direcțiile pe care și le asumă autorul atunci când abordează imaginea artistică începând de la adâncimea arhetipală prezentă în mit și ajungând la asamblarea textuală a unui scriitor concret. Această *ghidare* analizează multiplele transformări generate de conceptele moderne din diferite științe, de asimilarea multiculturală, de gestionarea imediatului încorporat în opera artistică” (p.50). Perceperea metodologică explică dubla viziune interpretativă a mitului: văzut ca o sursă de inspirație, ca un instrument de interpretare a fenomenelor actuale. Perspectivele practice sunt incluse în sondarea imaginilor mitice în texte poetice.

Primul capitol al monografiei, „**Hermeneutica mitului antic: perspective de investigare**”, este axat pe corelația „mit și gândire mitică”, pe conceptualizarea mitului antic, pe perspectivele gândirii mitice la Mircea Eliade, pe gândirea mitică la Lucian Blaga, Solomon Marcus etc. Autoarea trece în revistă definițiile miturilor, efectuând delimitări și sistematizări conceptuale din perspective interdisciplinare: filosofice, antropologice, literare, lingvistice, psihologice, elucidează rolul extrem de important al imaginației în procesul formării mitului, insistă pe direcția care unește mai multe concepte, antiteza haos-ordine, pe segmentul miturilor greco-romane, pe raportul „sacru-profan”, evidențiindu-se nu doar importanța lui M.Eliade în elucidarea unui set de noțiuni ale mitologiei, ci și contribuția acestuia la trecerea cercetărilor științifice în domeniul hermeneuticii la o etapă calitativ nouă. Blaga considera că un rol important în crea-

rea mitului joacă nu atât haosul, cât contrariul acestuia – ordinea. Ca promotor al misterului, filosoful culturii e atras de perspectivele ce țin de inconștient, de raportul dintre conștient și inconștient. Autoarea observă pe bună dreptate că viziunea lui Carl Gustav Jung i-a fost apropiată, pentru că Blaga pune accent pe valoric în inconștientul care ne domină, văzut ca o moștenire milenară. Astfel, inconștientul devine perceptibil prin credințe, mituri, legende, limbă, stil, acesta este infiltrat în spațiul geografic care influențează orizontul cultural. El e de părere că toată filosofia greacă, modul de viață și conceptul moral al Greciei Antice se bazează în primul rând pe ordine.

Perspectiva hermeneutică a lui Wilhelm Dilthey se caracterizează, cum se știe, prin specificul emoțional. În interpretarea mitului, W.Dilthey se bazează pe istoria filosofiei, combinând-o cu atitudinea religioasă față de lumea înconjurătoare. „Interferența autor – text – interpret, cum observă V.Fonari, insistă asupra cercetării teoriei sale de interpretare a vieții din perspectiva autobiograficului. *Trăirea și interpretarea* sunt momentele care aproprie autorul de cititor sau creatorul textului artistic de interpret. O creație nu poate apărea fără experiența trăirii, fie și imaginativă, iar retrăirea din partea celui ce receptează va fi ecoul sufletesc ce generează *înțelegerea* oricărei creații” (p.59). În secvența „Mitul în lucrările cercetătorilor din Republica Moldova” se estimează contribuțiile savanților din spațiul basarabean: E.Prus, M.Dolgan, N.Corcinschi, J.Kușnir, O.Gîrlea ș.a.

Capitolul II, „**Metoda mitică – un instrument al criticii literare: Mihai Cimpoi, Eugen Simion**”, este consacrat analizei metodelor mitologice. Autoarea ia în discuție modelele clasicizate cu privire la cercetarea miturilor antice prin prisma textelor moderne, examinând lucrările lui C.G. Jung și metoda „arhetipologică” a acestuia, conceptul lui G.Duran și metodele „școlii franceze” (comparativ, empiric, terminologic etc.) și școala metodologică a cunoscutului filosof religios din Rusia A.Losev, care a introdus în circuitul științific mai multe metode științifice, utilizate pe larg de savanții de astăzi, între care se remarcă și metoda fenomenologică, cea a continuității, dialectică și metoda dialectică mitologică.

O perspectivă mitopo(i)etică aplică M.Cimpoi în abordarea lui Eminescu, văzut ca centru iradiant al canonului literar românesc. Eminescu și eminescianismul se impun ca precepte hermeneutice în traiectul exegetic de la mitologie la viziunea eurocentrică. O altă perspectivă de interpretare a creației eminesciene se întreprinde prin valorificarea dihotomiei „haos-cosmos”. La Eminescu, acest raport trimite la dihotomiile „memorie-uitare”, „natural vs. artificial sau Adam vs. Golem”. „În antiteza **Narcis și Hyperion**, observă autoarea, se proiectează un joc al gândirii în valorificarea cuvintelor ce desenează o circumferință: cer, cerc, cercare. Acestea conturează un traseu al voinței de a cunoaște sau, utilizând expresia exegetului M.Cimpoi, valorifică <<limpezirea oglinzilor>>. Omul devine o ființă care se confruntă cu necunoașterea, înțelege modul de a descoperi un sens propriu impunând rolul său de inițiat” (p.98). Revelatoare sunt și mitemele cu care operează M.Cimpoi în „O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia”. Acestea se pliază perfect pe realitățile literare: „Perioada postbelică: rătăcirii dogmatice și întoarceri la Ithaka”; „Infernul proletcultist”; „Vântul lumii și focul sacru din vatra proprie”; „Reabilitarea eticului și a sacrului”; „Cultul eumenidelor”; „Fenomenul basarabean sub semnul Păsării Phoenix” etc.

Mitul constituie un reper temeinic și în critica lui Eugen Simion. Așa cum se demonstrează cu lux de amănunte, exegetul pune mare miză pe transformare, „autorul alege două principii de metamorfoză: una care se remodelează pe sine – unde cel care își schimbă forma este subiect și obiect (cazul lui Proteu); alta care își asumă jocul transformărilor extrapolat asupra altora, respectiv, subiectul transformă obiectul = corpul altora. Prezintă interes faptul că personajul feminin cinic este nuanțat emotiv: <<Mica vrăjitoare (Circe) ne poate ajuta să definim natura acestui gen care trăiește, structural și estetic, din instabilitate și, totodată, vocația lui de a valorifica instabilitatea, efemerul, insignifiantul, informul (valori negative, neestetice), pentru a-și defini o retorică (o retorică a antiretoricii, cum i-am zis mai înainte) și a-și structura discursul>>” ca să concluzioneze: „În această hermeneutică a diaristicii autorul plonjează între Scila și Caribda cu alte fațete: Proteu și Circe. Transformarea din interior și transformarea din exterior este o problemă a metamorfozei în raport cu eul ce își asumă jurnalul și scrierea ca interlocutor” (p.109). Autoarea comentează cum acestea sunt inserate în textul criticii literare, contribuind la un nou nivel de percepție a materialului de studiu. De aici încolo autoarea se va axa pe investigarea imaginilor miturilor antice în textele artistice, acordând prioritate mitului orfic pendulând între reprezentări sociale și transfigurări transcendente.

Cel de-al treilea capitol, „**Spiritul Renașterii Naționale sub semnul orfismului**”, are la baza interpretărilor un bogat dosar al receptării poeziei lui Gr.Vieru prin prisma orfismului (între care se remarcă eseurile „Grigore Vieru – discipol al lui Orfeu” de Marin Sorescu, „Un poet cu lira-n lacrimi” de Eugen Simion, „Eternul Orfeu” de Margareta Curtescu, „Grigore Vieru, poetul arhetipurilor” de Mihai Cimpoi ș.a.). Trebuie subliniat că în subiectul examinat este foarte dificil să vii cu un nou punct de vedere, lucru

care mult contează în critica literară. Victoria Fonari reușește totuși să pună în evidență un orfism latent cu rezonanțe mesianice: „Sacrul, frumosul, eternul – toate apar la Grigore Vieru în veșmintele rugăciunii, devin timpul și spațiul în care omul are acces la creație prin creație. Această smerenie, pioșenie constituie și putere. În acest caz, în conceptul din perspectiva orfică se includ valorile creștine: credința (în forța cuvântului), speranța (de a dăinui în neam), dragostea (în unitate). Momentul orfic persistă și în pacea pe care o emană versul vierean (...) Ce înseamnă pentru poetul Grigore Vieru întoarcerea privirii? Urma poetului este copilăria sa, dificilă, dar e timpul când ține coroana mâinii mamei, numai privind în urmă poetul poetizează despărțirea de satul natal, de mamă. Tristețea, regretul sunt prezente și în poezia de dragoste. Privirea poetului ține de profunzimea percepției în care nu acceptă moartea, urâtul, indiferența” (p.129-130). „Cântecul din oglinda apelor” este reflecția imaginii percepută ca un ecou al mitului lui Narcis. Optica dată oferă racursuri noi pentru a percepe dimensiunea tragică a existenței. Concluziile cercetătoarei se disting prin disocieri exacte: „Percepția morții este raportată la două viziuni în creația lui Grigore Vieru: la cea orfică și la cea creștină” (p.134).

La Nicolae Dabija subiectele din mitologia universală se împletesc cu motivele folclorice. Acestea, demonstrează autoarea, se grefează pe o structură derivată din raportul dintre mit și mit literar, de aici și predilecția pentru imaginea lui Homer, perspectiva orfică a poetului care are menirea de a schimba lumea. O simbioză inedită aflăm în „capsula timpului”, o reverie teleologică a orficului, inclusă și în traseul lui Ulise sau îmbinarea imaginii lui Euridice cu zidirea Anei lui Manole. La Leonida Lari poetul apare ca o parte componentă a cetății – apărător al valorilor culturii în fața invaziei străine. Între alte trăsături specifice creației L.Lari se evidențiază misticismul, legătura mitică între Castor și Polux, elementele apei și ale focului, mitizarea persoanei autorului.

În capitolul „**Implicațiile mitului antic în contextul social**” sunt reinterpretate textele altor trei autori: Andrei Țurcanu, Aureliu Busuioc, Valeriu Matei. La A.Țurcanu sare în ochi figura Centaurului. Mai mult, autoarea, reflectând asupra crizei identității eului poetic, surprinde metamorfoze neobservate de exegeți, „centaurizarea eului liric” corporalizat în alternanțe dintre Chiron sau Nessos. Poetul edifică o contra-utopie, o „Arcadie în negativ”, fie după modelul bacovian, fie după cel urmuzian, kafkian sau orwellian, în care eul poetic cu o ceată de personaje traversează toposurile utopice: Arcadia, Hypnos, Oniros, Lotofagia (tărâmul uitării), Abatida (tărâmul absurdului), Strămonia (țara laurilor și a laureaților), Lemuria (țara duhurilor rele). Imaginea centaurului Chiron, conchide autoarea, se suprapune pe evenimentele unei lumi în disoluție. A.Busuioc ironizează primitivismul, birocratismul, stereotipurile proletcultiste ale literaturii și culturii, demitizează trecutul și prezentul nostru (romanul „Hronicul Găinarilor”), îmbinând cu succes elementele imaginare cu viziunile mitice (p.191). Creația poetică a lui Valeriu Matei coagulează motivele Greciei Antice cu viziunile creștine. În versurile sale emblematice se resimte dorința de a reactualiza miturile și de a le trece prin filiera unei dacizări. Ampretele poemelor lui Homer „Iliada” și „Odiseea” pot fi observate în culegerea „Ziliada”, unde autorul își manifestă nostalgia față de elementul inițial, cel din care a fost creată lumea.

Ultimul capitol, „**Fenomenul transcendenței în valorificarea mitului antic în literatura artistică**”, completează o panoramă vivanță a poeziei lui V.Romanciuc, V.Teleucă, T.Palladi. La Vasile Romanciuc descoperim că imaginile mitice (Olimpul, labirintul Minotaurului); zeii și eroii: Zeus, Ianus, Eol, Phoenix, Sisif, Midas, Pygmalion; personalități din Antichitate până în prezent: Homer, Esop, Cleopatra, Socrate, Nero etc. sunt chemate să demitizeze, să demaște viciile sociale. Perspectiva transcendențialului este reperată pe sintagma „memorie cosmică”, iar „tăcerea poetică” e concepută ca o stare care creează un labirint al gândirii poetului. Prin simbolul oglinzii, V.Romanciuc reflectă profunzimi autoreferențiale, tentația de autoperfecționare spirituală, care se completează cu ideile de transcendență ale lui M.Heidegger. Ideea transcendenței este amplificată și nuanțată în disocierile din secvențele „Victor Teleucă și complexul lui Sisif” și „Piatra sisifică la Albert Camus și confruntarea gândurilor la Victor Teleucă”.

Studiul monografic „Hermeneutica mitului antic în poezia din Republica Moldova (1990-2010)” ne ajută să înțelegem mai bine rolul configurator al mitului în transfigurările artistice ale realităților virtuale, în instituirea unor sisteme poetice individuale, în edificarea unor adevărate „mituri personale”.

Alexandru BURLACU